

Zestig jaar streven naar inclusie

“Met Het Dorp had je iets om je tegen af te zetten”

12

SUPPORT magazine

“Heel hartelijk dank: fijne mensen in de RAI, fijne mensen in het land.” Zo sloot Mies Bouwman in 1962 de eerste inzamelingsactie op de Nederlandse tv af. ‘Open Het Dorp’ bracht 20 miljoen gulden op om een woonwijk voor mensen met een handicap te bouwen, zodat zij zelfstandig konden leven. Nu rijst de vraag: heeft Het Dorp geleid tot een meer inclusieve en toegankelijke samenleving?

Tekst **Jacqueline Kool | Floris Plak | Eline Pollaert**

Marie-José Calkhoven met haar ouders in Het Dorp.

Voor de één was het een revolutie, de ander beschouwde het als een getto. Er ontstond al vroeg een tweedeling in de opvattingen over de Arnhemse woonwijk voor mensen met een lichamelijke handicap, waarvan de bouw enkele jaren na de inzamelingsactie startte. Het uitgangspunt van Arie Klapwijk, initiatiefnemer van Het Dorp en geneesheer-directeur van de Arnhemse Johanna Stichting, was het creëren van een aangepaste woon- en werkomgeving op basis van ‘de volstrekte gelijkwaardigheid van de mens met een handicap.’ Tot die tijd waren de kansen beperkt voor mensen die na hun revalidatie niet in staat werden gesteld een zelfstandig leven op te bouwen. Ze waren aangewezen op de zorg van familie of vonden opvang in verpleeginstellingen, waar nauwelijks privacy of zinvolle dagbesteding was. Het Dorp bood mensen met lichamelijke handicaps voor het eerst een eigen woning, een geschikte werkplek of dagbesteding, toegankelijke recreatie en bestuurlijke medezeggenschap. Dit waren volgens Klapwijk de bouwstenen voor ‘een zo gelukkig mogelijk leven’.

Revolutie of reservaat?

Klapwijk's ideeën spraken tot de verbeelding van belangenbehartiger en oud-voorzitter van de Nederlandse Gehandicaptenraad Jan Troost. Als vierjarige jongen werd

Het Dorp genoot internationale belangstelling. Hier is prinses Margarethe van Denemarken op bezoek. Rechts Arie Klapwijk.

“Dat is de plek waar jij later naartoe gaat”

hij door zijn ouders uit bed gehaald om de inzamelingsactie op de televisie te bekijken. Zijn ouders waren ervan overtuigd: “Dat is de plek waar jij later naartoe gaat.” Het vooruitzicht om later in een verpleeghuis te moeten wonen was voor hem als kind onverdraaglijk, terwijl Het Dorp destijds aanvoelde als een revolutie. In de tienerjaren van Jan kantelde dit beeld. Toen hij twaalf was werd hij naar het instituut van de Sint Maartenskliniek in Nijmegen gestuurd waar hij zowel kinderrevalidatie als school volgde: “Op mijn eerste dag kwam er een colonne kinderen met een handicap op mij afgestormd. Ik dacht: waar ben ik beland?” Het gebrek aan eigen regie in de Sint Maartenskliniek zat Jan steeds meer dwars en hij sloot zich aan bij de Actiegroep Integratie Gehandicapten. Ook Het Dorp moest eraan geloven. Jan zag het als een ‘reservaat’ waarin de verzorgers - in Het Dorp ook wel dogela’s genoemd - bepaalden wat je wel en niet kon doen.

Pioniersmentaliteit

Hoe anders waren de ervaringen van gestalttheoreticus en publicist Marie-José Calkhoven. Toen haar geboorte zich aandienende moesten haar ouders vanuit Het Dorp tot vier keer toe de hulpdiensten bellen, door ongelof aan de andere kant van de lijn. Een dogela en een Dorpsbewoner die samen een kind kregen werd sowieso niet voor mogelijk gehouden. Toch is de relatie van haar ouders voor Marie-José kenmerkend voor de eerste jaren van Het Dorp. Ze herinnert zich de pioniersmentaliteit van zowel bewoners als personeel. Zorg en vriendschap liepen door elkaar heen: “Mijn moeder vertelde dat ze overdag moest werken en ’s avonds gewoon met de bewoners van Het Dorp naar de stad en de bioscoop ging.” Voor Marie-José was handicap een vanzelfsprekend gegeven: de één liep, de ander

rolde, sommigen zwaaiden met spastische ledematen om zich heen en weer anderen communiceerden met keelklanken. Pas toen ze op haar negende verhuisde naar Overijssel besepte ze hoe bijzonder haar Dorp was geweest: “Ik mocht meerijden met het karretje dat eten rondbracht, koekjes verkopen in de kiosk en de kok van het restaurant bewaarde voor mij een extra vlaflip. Toen ik verhuisde dacht ik: waar hebben ze al die gehandicapte mensen gelaten?”

Ommekeer

De jaren tachtig brachten een ommekeer in het eens zo revolutionaire Dorp van Mies Bouwman en Arie Klapwijk. De eerste bewoners werden steeds ouder, de kleine huisjes werden ervaren als donker en de privacy was gebrekkig. Aanvankelijk waren de woningen ingericht voor één persoon, met een partner of gezin werd geen rekening gehouden. Marie-José: “Volgens mijn moeder is het misgegaan toen de Algemene Wet Bijzondere Zorg werd gewijzigd. Het

Dorp werd toen aangemerkt als instelling voor bijzondere zorg. Er kwamen drie directeuren en een nieuwe managementlaag. Niemand voelde zich hierdoor nog verantwoordelijk voor wat er op de werkvloer gebeurde. Toen het werk verdeeld werd over verschillende afdelingen, verdween de oorspronkelijke gemeenschapszin tussen het personeel en de bewoners. Het zorgprotocol is toen begonnen.”

Commissie

Ook Arie Klapwijk zag met lede ogen aan hoe zijn geesteskind langzaam verander- »

Foto: Anefo

OVER DE AUTEURS

Dit artikel is gebaseerd op een eerder interview dat Jacqueline Kool hield met Marie-José Calkhoven en Jan Troost. Jacqueline Kool is onafhankelijk schrijver, PhD-onderzoeker aan de Universiteit voor Humanistiek en belangenbehartiger in disability studies. Floris Plak en Eline Pollaert zijn als PhD-onderzoekers aan de Vrije Universiteit Amsterdam verbonden aan het NWO-onderzoeksproject Disability and Self-Governance: a Global Microhistory of Het Dorp community and its Cultural Heritage from the 1960s, onder leiding van prof. dr. Monika Baår en dr. Paul van Trigt. Geïnteresseerd in het onderzoeksproject of de volledige tekst van het interview? Neem dan contact op met Floris Plak (f.c.k.plak@vu.nl) of Eline Pollaert (e.pollaert@vu.nl).

Het Dorp heeft mensen met en zonder handicap wakker geschud

de in een zorginstelling, iets wat hij uitdrukkelijk niet wilde. Hij vroeg Jan, die sinds 1996 voorzitter van de Gehandicaptenraad was, om deel te nemen aan een commissie die zou nadenken over de toekomst van Het Dorp. Volgens Klapwijk was de manier waarop de samenleving naar mensen met een lichamelijke handicap keek, veranderd. Zijn verwachting was dat Het Dorp hierdoor in een nieuwe fase terecht zou komen, waarin de oorspronkelijke integratiegedachte beter tot zijn recht zou komen dan in de toenmalige situatie. Over deze bijeenkomsten vertelt Jan: “Gedesillusioneerend was Klapwijk niet, maar hij merkte dat zijn ideeën op het gebied van integratie onvoldoende van de grond waren gekomen. Hij wilde Het Dorp toekomstbestendig maken. Ik heb hem destijds gewaarschuwd dat meer integratie buiten Het Dorp niet direct zou bijdragen aan een gelukkiger leven voor alle bewoners. Volgens mij zouden de oudere bewoners die nooit ergens anders hadden gewoond, erg ongelukkig worden als je ze zou verplanten.” Marie-José voegt hieraan toe: “Ik denk dat Klapwijk had gewild dat veel meer Nederlandse wijken het voorbeeld van Het Dorp gingen volgen. Het is nooit de bedoeling geweest dat het beperkt zou blijven tot Arnhem.”

Andere blik

De geschiedenis van Het Dorp en de persoonlijke verhalen van Marie-José en Jan stemmen tot nadenken. Op je eigen manier kunnen leven wordt door hen als belangrijk ervaren, maar hoe heeft Het Dorp bijgedragen aan zelfbeschikking?

Voor Marie-José was het na haar periode in Het Dorp eenvoudiger om te integreren onder reguliere omstandigheden: “Doordat ik

Foto: Anefo

Mies Bouwman, die met een 24 uur durende televisie-marathon miljoenen bijeenbracht, op bezoek in het pas geopende Dorp.

HET DORP NU

Het Dorp wordt op dit moment herontwikkeld tot een wijk met aandacht voor leefbaarheid, zelfredzaamheid en toekomstbestendigheid. Groen- en natuurbeleving zijn de kernthema's in het plan waarmee vernieuwde betekenis wordt gegeven aan een wijk waar mensen met en zonder zorgbehoefte samenleven. Meer informatie >>bit.ly/concept-HetDorp

in Het Dorp ben opgegroeid, heb ik mijn spierziekte makkelijker kunnen inpassen in mijn leven. Juist omdat ik om mij heen kon zien dat iedereen iets mankeerde en andere behoeften had.”

Het idee van wonen in een gemeenschap met anderen met een handicap schrok Jan juist af. Hij zou zich opgesloten voelen in een woongemeenschap en wilde midden in de maatschappij leven. Omdat de samenleving mensen met een handicap vaak tot één groep bombardeert, wilde hij juist laten zien dat hij zelfstandig kon zijn. Bewust koos hij er daarom als twintiger voor om in zijn eentje op kamers te gaan. Ook al betekende dat een ontoegankelijke woning, waardoor hij alsnog was aangewezen op de voorzieningen van de Sint Maartenskliniek om bijvoorbeeld te douchen of naar het toilet te gaan.

Liefdadigheid

Toch is het volgens Jan niet het leven in een instituut waar hij zich het meest tegen verzette: “Wat wij nastreefden, was dat mensen met een handicap volwaardig konden deelnemen aan de samenleving, dat ze voldoende inkomen hadden en dat ze toegang kregen tot passende hulpmiddelen. Het maakte niet uit of dat hulpmiddelen uit Het Dorp waren of wetten als de Wajong, zolang we maar niet meer afhankelijk waren van liefdadigheid.”

Uitgerekend liefdadigheid had geleid tot de stichting van Het Dorp. Bussen vol dagtoeristen arriveerden in de eerste tien jaar van Het Dorp geregeld bij de woongemeenschap om met eigen ogen te bekijken hoe mensen met een handicap leefden in een woonwijk die zij gefinancierd hadden. Marie-José was kind in Het Dorp en kan zich niets herinneren van de belangstelling.

Voor Marie-José zou de mogelijkheid om voor Het Dorp te kiezen, beschermd moeten worden: “Ik ben voorstander van een breed aanbod aan leef-, werk- en woonmogelijkheden. Het gevaar bestaat dat streven naar integratie uitmondt in gelijkheidsdenken waarbij een vorm als Het Dorp ineens niet goed meer is. We keren dan terug naar eenzelfde situatie als voor de uitzending waarin anderen voor jou bepalen hoe je dient te leven. Dat lijkt me geen goed plan.”

Zowel zij als Jan stellen vast dat Het Dorp mensen met en zonder handicap wakker heeft geschud. In de maatschappij ontstond het besef dat mensen met een handicap ook recht hebben op een zelfstandig leven, of dat nu in Het Dorp of elders was. Aan Het Dorp gelieerde initiatieven zoals de Stichting Alternatieve Relatiebemiddeling droegen bij aan de verspreiding van kennis en ervaringsverhalen over romantiek en seksualiteit voor mensen met een handicap.

Nationaal en internationaal

Ook internationaal kreeg de woongemeenschap veel aandacht. De Amerikaanse activist en socioloog Irving Kenneth Zola verbleef in 1972 enkele weken in Het Dorp en schreef het boek *Missing Pieces* over zijn ervaringen. Ondanks zijn kritische kanttekening over het gesegregeerde karakter van de woongemeenschap, waardeerde hij de plek die met behulp van nieuwe technologische ontwikkelingen volledig toegankelijk gemaakt was voor mensen in een rolstoel. De unieke omgeving van Het Dorp hielp hem bij de acceptatie van zijn eigen fysieke belemmeringen.

In 1980 werd Arnhem - mede vanwege de toegankelijkheid van Het Dorp - gekozen als gaststad van de Paralympische Zomerspelen. Zo heeft Het Dorp nationaal en internationaal door de jaren heen op verschillende manieren bijgedragen aan de emancipatie van mensen met een handicap. Ten goede of ten kwade, afhankelijk van wie je het vraagt. Jan Troost: “Ik ben Het Dorp nog steeds dankbaar, dan had je tenminste iets om je tegen af te zetten.” «